

Kerekasztal körül a Tribuna szerkesztőivel

Júniusi számunk a román—magyar együttélés kérdéseit vetette fel, s jól esik számot adnunk a visszhangról. Röviddel a megjelenés után kerekasztal-megbeszélésen találkoztunk a kolozsvári Tribuna szerkesztőivel, s az itt elhangzottak megerősítettek mindabban, amit Gaál Gábor folyóiratának 1936-os „román szám“-át idézve az idén leírtunk, maivá korszerűsítve az együttélés történelmiségét.

A Kolozsvári Írók Társaságában megtartott ülésen Gáll Ernő főszerkesztő a magyar nemzetiségnek a román kultúrával létrejövő kontaktusait értékelte, s felhívta a figyelmet arra, hogy a nemzetiségi problémával való foglalkozás a román értelmiségiek számára sem lehet provinciális „kis“ probléma, mert az ország fejlődése szoros kapcsolatban van a nemzeti kérdés megoldásával. Amiképpen az új Akadémia is tematikájába illesztette a nemzetiségek történetét s mozgalmak társadalompolitikai értékelését, úgy kell és lehet kiépíteni a szorosabb együttműködést a Tribuna és a Korunk között is. Válaszában D. R. Popescu, a Tribuna főszerkesztője az érintkezés „ünnepi gesztusai“ vagy a szokványos „közös gyűlések“ helyébe konkrét lapközi érintkezést javasolt abban a formában, hogy egy-egy számot kölcsönösen szerkesszünk meg egymásnak, esetleg a félévi anyagból vett válogatás lefordításával és közlésével.

A hozzászólók közül Ion Vlad mindazokat a személyiségeket méltatta, akik egyéni tevékenységükkel gazdagították a román nép és a magyar nemzetiség kulturális kapcsolatait. Ion Chinezu személyében a romániai magyar irodalom jeles román propagandistáját emelte ki, s hivatkozott Lucian Blaga élénk magyar kulturális érdeklődésére. Adrian Marino a magyarországi romanisztika eredményeit méltatta (Gáldi László egyik könyvének kiadásában maga is részt vesz), Ion Lungu pedig a két lap eddigi kölcsönös közléseit ismertette. Kántor Lajos a román—magyar irodalmi kölcsönhatások tanulmányozására tett hangsúlyt, Farkas László az együttműködésnek szélesebb, nemcsak irodalmi jellegű lehetőségeire utalt.

Vitazáró összefoglalásában Gáll Ernő a nemzetiségsszociológia soron lévő feladatairól szolt, hivatkozva a X. pártkongresszus idevágó tematikájára, annál is inkább, mert ma világszerte szociológiai és politológiai kérdésként foglalkoznak a nemzetiségi kérdéssel, mégpedig a legmodernebb technikai eljárások igénybevételével. A Tribuna és a Korunk együtt továbbfejlesztheti e kérdés tanulmányozását, beemelve részleteit a konkrét szociológiai kutatás kereteibe.

Úgy gondoljuk: áttörtünk a megszokottság sablonjain, s az együttműködés ügyét közösen mélyítettük korszerű tudományos és irodalmi vállalássá.

KORUNK

Hirosima — mindnyájunkban

A fölrobbantott város pora azóta körbejárta a földet, álszállott a tengerekre és világrészekre, ma már benne van csontjainkban.

Hirosima óta minden emberben van egy parányi Hirosima.

Igy lobog tovább a város-fáklya, mostmár lelkiismeretünkben világítva.

Amikor föllobbant, negyedszázaddal ezelőtt, megrontotta képzeletünket, mert gyilkos hírébe keverte a fényt.

Hagyományos kísérőnk az éjszakában, a tudatlanság sötétjében, az élet útvesztőiben: a pusztításhoz pártolt. A fény hirtelen vak eszköz lett gyarló emberek kezében. Gyanússá vált a reménysugár is, mert többé nem lehetett tudni, hol van a veszedelmes adagja, amikor már ez is roncsolni kezd. Hirtelen számot kellett adnunk, hogy a tudomány cserbenhagyta az embert — egyetlen lehetséges értelmét —, és elszegődött zsoldosnak a korlátolt felelősségű hatalomhoz.

A város-fáklya föllobbant, és megláttuk a történelem legsötétebb ellentmondásait. Megláttuk elrémült arcunkat.

Eddig is úgy készült a tudás és az ember minden új eszköze, hogy a társadalmi viszonyaival nem volt harmóniában. Az iránytűvel nem Erasmus hívei indultak távoli vizekre, hanem a tengeri rabiók. Nem az érzékeny alkotók, de a gátlástalan kalandorok lettek a szellem újjászületésének hírvívői. Az a rend, amely kitartóan kutatta a Gonoszt, hogy megégesse — jóformán a tűz használatára se volt erkölcsileg fölkészülve.

Nincs elvi különbség a gyilkos tüzek között, az első égetésben benne volt a teljes pusztító szándék. A bomba robbanása ugyanaz, mint „az“ első testvér botja zuhanása, csak hatalmas tehetséggel fölfokozva, évezredek fejlődése után.

De a pusztítók és leigázók ezidáig nem voltak meghitt szövetségben az emberi tudással: Newton nélkül használták föl a gyilkolásra a nehézségi erőt.

Szörnyűség, hogy az atomfizika igaziból először egy bomba formájában jelentette be létezését. Mintha tudósok — akik a törvényt kutatták — eleve a bombáért kutatták volna a törvényt. Eljárásukban kibogozhatatlanul összekeveredett a demokrácia féltése, a számítás, a szórakozottság és kialudt lelkiismeret.

Alkotásuk nemcsak hatásában példátlan, hanem tudományuk erkölcsi tartalmában is. A természet kutatói sohasem kötöttek szövetséget ilyen diabolikus erőkkel. Mintha a középkor tudományellenes hiedelmeit akarták volna igazolni, segítségül hívták a rontást és a sötétség szellemét. Vállalták a boszorkánymesteri hivatást, olyan érthetetlenül és idegen céllal, akár egy megtörtürözött vajáros.

Visszamenőleg gyanússá tették a tudás megszállottjait, akiket a dogma az isteni törvény nevében üldözött.

A legrosszabbat tették, amit a szellem embere megtehet: meggyanúsították a tudományt. Nem a valót kódósították, hanem bekormozták az igazságot.

Csodálatos képességünket, a titkok meglátását veszélyesnek mutatták, mintha jobb volna semmiről se tudni. Így teremtett hamis dilemmákat a tudósok és a tudáshoz nem érett hatalom szövetsége.

Ezután izzott föl Hirosima, a város-fáklya, az emberiség fáklyája. Aldo-

zatnak készült, olyannak, mint Káin tüze, amikor galád testvérünk tisztát és tisztátalant egyformán föllobbantott.

Égett a por, a test, a fém és a kő a nagy város-áldozatban. A diabolikus erő ijesztően megfordította a hagyományos képzeletet. Elvitte Siemil Pétert és meghagyta árnyékát.

Tűztenger háborgott szörnyű testvérünk oltárán. Úgy tűnt, sikerült az eget megelégítenie, mert egyenesen fölfelé szállt a füst.

Csak később kanyarodott láthatatlanul a földnek, és mindannyiunkat megjelölt. Ne feledjük el, hogy Hiroshima bélyege rajtunk van és bennünk.

Mint figyelmeztetés: őrizzük együtt a tudást és az emberséget. Küzdjünk azokért az emberi viszonyokért, amelyekben nem fordulhat az eszköz alkotója ellen. Hiroshima mindannyiunkban tovább ég, mert megáldoztunk a város-áldozattal. Ez a befogadott parány közösségévé tette a világot. Hiroshima óta tudjuk, hogy az elnyomás út a semmi felé. A létet — mielőtt még értelmezhető volna — politikában választjuk. A humanizmus többé nemcsak nemesiszándék, de kényszerűség.

Igy lobog a város, parancsolva és ragyogva. Olyan, mint a fény. Szemünknek vakító fájdalom. De többé nem láthatunk nélküle.

Bajor Andor

Bartókot mondani

Készülök Bartókot mondani egy estén át, s Bartókot mondva, idézve, hódolva, támasztva — felidézni a mélységet, amely fölött Ő sértetlenül átlépett, s amely áttekinthetőbbé vált ugyan, de semmivel sem veszélytelenebb ma sem.

Két pillére lesz ennek az estnek, amelyet megpróbálok a mélység fölé kifejteni, védőhálóként, kései bátorításul és biztonság-kinálásként, bizonyosság és hit erős kötelékéül a hajmeresztő vállalkozás hősenek, két pillérrel próbálok majd magamat fenntartani a Bartók-zene szédítő magasságában, zongora (Búzás Pál), hegedű (Ruha István) és énekhang (Guttman Mihály leánykórusa) fogózkodói közt: Juhász Ferenc Szarvasénekével (Bartók: Cantata profana) és Szilágyi Domokos Bartók Amerikában című tagolatlan, illetve ritmus-tagolású ciklusával.

Előbb arra gondoltam, hogy erre a két pillérre Bartók szavaiból építek hidat, Őt szólaltatom meg közöttünk, Őt szólaltatom meg leveleiből, vallo-másából, írásából, szövegeiből, hogy tehát a zene mögött, a második síkban a mű vérképlete is kirajzolódjék, szembeítve szavainak kemény, szívós, ér-zékeny egyszerűségét a művészi építmény monumentalitásával, világot átérő méreteivel, bejárhatatlanságával. Titokban egy új arcképet szerettem volna gyúrni az én művészetem anyagából róla, kissé tiszteletlenül, fölbontva az arc klasszikus anatómiáját, amelyet a halála óta eltelt 25 év alatt az emberiség meghatározott és íróasztala fölé függesztett. Vannak levelek, amikben a zene hivatásáról vall a legnehezebb időkben is, életét ajánlva fel e hivatás oltá-rán, máshol meg papucsát kéri vissza, amelyet Pozsonyban felejtett hang-verseny után a barátja lakásán. Dallamképleteket közöl a török gyűjtésből, és megtiltja, hogy utcát nevezzenek el róla Magyarországon, amíg a fasizmusé a hatalom. Személyes apróságok és az egész emberiségnek szóló üzenetek változtatásával próbáltam megeleveníteni a többé meg nem szólalót, meg-

nyilatkoztatni az életét, amelyet egyrészt a Mű, másrészt az amerikai temető-kert zárt magába, beleélni magamat az Ő szerepébe, és meglibbenteni a szavakat takaró indulatok fátyolát.

Aztán rádöbentem, hogy Bartókot nem lehet megszemélyesíteni, nemcsak, mert életében is menekült mindenféle nyilvánosság elől — kivéve a hangversenyek nyilvánosságát —, hanem elsősorban azért, mert egy olyan életmű, amely teljes tengelyével közösségek sorsának a sarkaiba illeszkedik, s bárhol nyitsz rá, a Mindenség zajai, süketsége, robozása és fagyott csikordulásai áramlanak tudatodba („Némítsd el trombitáidat / Asd mélyre zongoráidat / Fűrészd el hegedűidet / Pusztítsd csak el a Dallamok Szívét / Ne legyen agy / Ne legyen agy / Csak ülep / Vagy adj / Vagy adj / Adj Uram / Egy Harmadik Fület!“ — Páskándi Géza: Bartók — félfüllel), az életmű, melyben naponta meghalt hárommilliárdszor, s melyből naponta született hárommilliárdszor — megbonthatatlan. Nem ismer alkotástól független cselekvést és mozgást, a zenének kell tehát szólnia („csak zene, zene, zene, olyan mint a tietek... zene csak, zene csak, zene, a bányamély ős hevével tele...“), s utána kíséreljünk meg mi is hangot adni, teremként rezonálni a zenére, a magunk falain ütköztetni meg hangtömbjeit, visszaverni az echót, mely a mélység fölött és 25 év fölött is oly tisztán érkezik hozzánk, mintha forrása most, itt, közvetlen közelünkben hangzana, buzogna s robbanna szét a Concerto füstölgő szivárványává.

Juhász Ferenc és Szilágyi Domokos verse, a két nagy pillér között tehát most másfajta montázs kockái szövődnek. Hozzá és róla írt sorok Egy régi barát leveléből („LÁTTALAK dolgozni. Áldott az én sorsom... Mert hihetek az emberben. Szememmel láttam az ember legmagasabb erkölcsi értékét“ — Balázs Béla), egy Hunyad megyei paraszt, Petru Onişan visszaemlékezéséből („1913-ban jött hozzánk, Cerbalba Pestről egy tanár. Letelepedett a községhez, valami gépféllivel, valami olyan vót mint egy patefon... Elkezd az az úr kérdezősködni a községben, kérdi a jegyzőt is, lennének-e olyanok, akik legjobban tudják az énekeket, karácsonyi kántálásokat meg kurjongatást a táncba...“), Kodály írásaiból („Bartók neve — függetlenül évfordulóktól — nagy gondolatok szimbóluma... Jelenti... a népből való megújulás elvét és követelményét művészetben és politikában. Jelenti végül a zene áldásának kiterjedését a legszélesebb néprétegekig“), és Péntek Ferentől a körösfői nyarokról („Népszerű, eccerű ember vót. Nem vót nagyobb úgy 164—65 centiméternél, nem nagy ember vót. Borotvált bajsza vót, körhaját viselt. Művészajat. Kis barna, magas homlokú, fémllett a homloka mindig, az erei dagattak, csizmába járt, kis puha csizmába“).

Persze, az ember így is átéli Bartók személyiségét, adott pillanatban, próba közben a szövegekből felderengenek fényképei, mosolyai, haja fehérsége, a metsző vonalú orr, érzem parancsoló megszállottságát, szemének gyűlölködő villanását a hazug, a patetikus, a túlfeszített vagy elködösített szó hallatára, s hogy méltó lehessen az Ő hangjára és az Ő egyszerűségére (amikor átlépek az Ūr szakadékait), minduntalan behallgatok a parasztdalokba vagy az egynemű kórusokba, fölcsatolom magamra a Concerto sztetoszkópját és a Kékszakkállúval suttogom: Judit szeress, sose kérdezz!

Banner Zoltán